

Journalistförbundets frilansstrategi

Bakgrund

Den första frilansstrategin togs av kongressen 2000. Inför kongressen 2005 har den reviderats och uppdaterats med nya åtgärder av en arbetsgrupp bestående av Arne König, förbundsstyrelsen, och Maria Larsson, frilans. Arbetsgruppen har använt erfarenheter från pilotprojektet på DN, där frilansstrategin testats (enligt beslut på kongressen 2002).

Förslag

Det är Journalistförbundets grundläggande uppfattning att frilansfrågan är en förbundsfråga. Av nödvändighet måste vi knyta närmare kontakter mellan frilansar och anställda. Frilansarbete är bra för journalistikens och mediernas utveckling och det ska inte vara billigare att anlita frilansar än att ha anställda. En lågprismarknad för frilansarbete påverkar hela kårens inkomstnivå och arbetsvillkor och skadar på så sätt hela branschen.

Arbetsmarknaden för journalister har under ett antal år gått mot fler osäkra anställningar och en större andel tillfälliga inhoppare och självständiga uppdragstagare. Vi får inte låta arbetsgivarna utnyttja konkurrensen om uppdragen på ett sätt som äventyrar journalistikens kvalitet och försämrar den enskilde journalistens arbetsvillkor och upphovsrätt.

Anställda och frilansar måste samarbeta. Frilansar ska integreras på alla nivåer i förbundet. Journalistförbundet måste finna lösningar som tar hänsyn till såväl de gemensamma intressena som de särskilda intressen som finns inom varje grupp. Det är nödvändigt att arbeta enligt en strategi som både förenar och särskiljer frilansar från traditionellt anställda journalister.

Strategin tar upp:

- samverkan mellan frilansar och anställda när det gäller arvoden och ersättningar, organisering och rekrytering av frilansar i förbundet, kollektivavtalsförhandlingar och eventuella konflikter
- hur anställdas och frilansars upphovsrätt kan försvaras gemensamt
- frilansarnas möjligheter till kompetens-utveckling
- påverkan på samhälle och uppdragsgivare.

Vem är frilans?

Med frilans avser vi den journalist som är självständig uppdragstagare i förhållande till medieföretag där frilansen medverkar, har en arbetsplats skild från redaktionen och har flera uppdragsgivare. Frilansen tillför redaktionen exklusiv kunskap eller möjlighet att utföra ett visst uppdrag. Frilansen är inte en person som ersätter vakanser i slimmade redaktioner.

Alltså är förhållandet till uppdragsgivaren avgörande för hur begreppet frilans definieras. Men frilansbegreppet är inte helt enkelt och frilansandet kan se olika ut. Frilansar kan arbeta ensamma eller tillsammans med andra och de kan till och med ha anställda.

Förbundet, frilansar och anställda

De anställdas arbetsförhållanden regleras av kollektivavtal och arbetsrätt. Frilansar ska integreras i förbundet men deras arbetsförhållanden är betydligt osäkrare då uppdrag regleras i individuella överenskommelser och de frilansavtal som finns mellan Journalistförbundet och arbetsgivarparterna är mindre omfattande.

Journalistförbundet måste långsiktigt agera för att frilansavtalen med TU, MIA och SRAO hålls uppdaterade och respekteras av arbetsgivarparten. För övrigt regleras förhållandet mellan frilans och uppdragsgivare i individuella avtal. Varje åtgärd förbundet vill genomföra gentemot en uppdragsgivare förutsätter att medlemmen ger förbundet rätt att agera och själv inte bryter mot de kollektiva besluten.

Inom Journalistförbundet är frilansarna organiserade i egna klubbar som i sin tur bildar ett gemensamt distrikt, Frilans Riks. I förhållande till uppdragsgivarna är en möjlig väg att bilda nätverk mellan frilansar som frekvent arbetar mot ett visst företag. Dessa nätverk kan med fördel samarbeta med företagsklubbar. Nätverken har ingen formell plats i Journalistförbundets organisation, men organiseras i samverkan med förbundet.

I ett sådant nätverk måste varje del fungera. Den enskilde frilansen måste vara beredd att försaka de kortsiktiga inkomsterna och förhållandet till uppdragsgivaren för att i framtiden få bättre förhållanden. Oorganiserade frilansar i nätverket måste rekryteras som medlemmar i Journalistförbundet, för att stärka representativiteten och för att förbundet ska kunna företräda frilansar i förhandlingar och stödja dem ekonomiskt i eventuella konflikter.

Förbundet kan ersätta de förluster som frilansar får på grund av beslutade konfliktåtgärder på frilansområdet, liksom förbundet gör när det gäller beslut om stridsåtgärder för andra grupper. Några frilansar fick konfliktersättning i TU-konflikten år 2001. I samband med konflikten mellan DN:s ledning och företagets kulturfrilansar år 2004 öppnades konfliktfonden, men ingen ersättning betalades ut. Frilansarna har i dessa fall ersatts med förlorad arbetsinkomst, enligt den inkomst som de har rapporterat till förbundet och som utgör grund för medlemsavgiften. De har alltså inte fått ersättning för förlorat arvode. Denna praxis innebär ett problem vid en långvarig konflikt, eftersom frilansar i så fall inte får ersättning för kostnader för lokalhyra, telefon, försäkringar och andra nödvändiga utgifter.

Kontakten mellan de anställda och frilansarna måste ömsesidigt förbättras. I varje arbetsplatsklubb bör det finnas någon eller några som håller i kontakterna med frilansarna. Frilansdistriktet bör också se till – via frilansklubbarna – att det finns ansvariga som håller kontakt med arbetsplatsklubbarna.

En uppgift är att den vägen få en överblick över vilka frilansar som ofta medarbetar i det aktuella företaget och formerna nätverken. En annan viktig uppgift är att via de anställdas klubbar få gemensamt inflytande över arvoderingen av frilansar.

Ett frilansuppdrag ska inte vara billigare än om uppgiften hade utförts i det normala redaktionsarbetet. Frilansars inkomster ska inte ligga på lägre nivå än anställda journalisters.

Förbundet bör pröva om det är möjligt att via de anställda – lokalt och/eller centralt – komma överens med arbetsgivare om ett golv för ersättningen av frilansuppdrag. Frilansarna ska vara representerade på de olika avtalens avtalskonferenser och adjungeras till avtalsdelegationens möten. På så sätt kan gemensamma intressen lättare upptäckas och åtgärdas – och sammanhållningen stärkas.

Anställda kan normalt inte strejka för frilansars separata krav, det finns ingen arbetsrättslig grund för detta. En möjlighet finns dock i samband med kollektivavtalsförhandlingar, då frilanskrav kan kombineras med anställdas krav och på så sätt bli en del av helheten inom det aktuella avtalsområdet.

Arvoden

Frilansarnas främsta hjälpmedel när det gäller att få betalt är Frilansrekommendationen. Den innehåller en lista över lägsta rekommenderade arvoden och en lathund för den enskilde frilansen om vad man behöver komma överens om med uppdragsgivaren. Arvodena är uträknade så att en frilans som lyckas fakturera för halva sin arbetstid ska få ungefär samma inkomst som en anställd efter att ha betalat kostnader för lokalhyra, arbetsredskap, pension, försäkringar, kompetensutveckling mm.

Journalistförbundet och dess olika distrikt och klubbar och medlemmar måste arbeta aktivt för att uppdragsgivare respekterar och använder frilansrekommendationen.

Frilans Riks initierade 2004 en arvodeskampanj som fortsätter under 2005. Under 2005 kommer Journalistförbundets klubbar att involveras i arvodeskampanjen. Journalistklubben på DN involverades under 2004 i samband med att pilotprojektet kom igång.

Upphovsrätt

För den anställde regleras upphovsrätten, förutom av lagen, till viss del i kollektivavtalen. I vissa fall finns också ersättningen reglerad, till exempel när det gäller överföring till nättidning. Arbetsplatsklubbarna uppmanas att bevaka även frilansarnas upphovsrätt i dessa sammanhang.

För frilansen är upphovsrätten grunden för verksamheten, grunden för att han/hon har något att sälja. Praxis har varit att en överenskommelse inneburit en enda publicering (på radion med en repris). Några avtal som begränsat rätten till ytterligare publicering har tidigare inte behövts och ska inte behövas. Det är uppdragsgivaren som måste försäkra sig om eventuell rätt att publicera igen – och betala för den.

I takt med att medieföretagen utvidgat sin verksamhet till flera olika publiceringsformer, har intresset hos företagen att få ut så mycket som möjligt ur den köpta råvaran ökat. De försöker ta över upphovsrätten, dock utan att ersätta upphovsmannen.

Journalistförbundet har flera gånger reagerat skarpt mot "fulkontrakt" från uppdragsgivare som med hot försökt få frilansar att avsäga sig sin upphovsrätt, ibland för all framtid och i alla dagens och framtidens medier. Flera har fallit undan för hoten. I de fall där frilansar har stått på sig och vågat gå till domstol med hjälp av Alis eller Journalistförbundet har upphovsmannen vunnit. Dessvärre ofta till priset av att journalisten mister sin uppdragsgivare.

Genom fulkontrakt äventyras inte bara upphovsmannens ideella och materiella rätt utan också mångfalden. Det blir billigare att använda redan skrivna artiklar i olika sammanhang än att producera nya, egna. Om de stora företagen äger både distributionsnät och rätten till det distribuerade materialet kan de helt styra hur materialet används och blockera material som inte faller inom ramen för det av företaget önskvärda. Upphovsmannens verk kan missbrukas och förekomma i sammanhang som är kränkande både för upphovsmannen och de personer som förekommer i verket. Förhållanden som beskrivs i en artikel kan ha förändrats, så att det som sägs inte längre är giltigt. Upphovsmannen har ansvar för sitt verk, även om han överlät det till en uppdragsgivare. En urholkad upphovsrätt kan undergräva förtroendet för medierna och minska allmänhetens tilltro till såväl journalister som medier. Att upphovsmannen har möjlighet att hålla kontroll över sitt verk är en grundläggande yttrandefrihetsfråga.

För Journalistförbundet är det viktigt att inga medlemmar skriver på "fulkontrakten". Journalistförbundet måste utveckla strategier för att motarbeta fulkontrakt och andra oerättigade övertaganden av frilansarnas upphovsrätt. Förbundet måste organisera ett motstånd, genom bojkottaktioner eller på annat sätt. Inga upplåtelse ska göras utan avtal. Uppdragsgivarnas ensidigt valda praxis måste mötas med ett genomtänkt samarbete med andra organisationer som organiserar upphovsmän, till exempel Författarförbundet.

Alis har efter en långvarig domstolstvist mot Mediearkivet fått ett avtal om att frilansar ska få en sammanlagd ersättning på 2,9 milj kr för artiklar som har funnits i arkivet under perioden 1995–2004.

Kompetensutveckling

Framgångsrikt frilansarbete förutsätter goda yrkeskunskaper. Men omvärlden förändras och med dem kraven på journalisten. En återkommande vidareutbildning är nödvändig om yrkeskunskapen och kompetensen inte ska urholkas.

Frilansarnas möjligheter att på uppdragsgivarnas bekostnad delta i utbildning är ytterst små, till och med när det gäller för uppdragsgivaren nödvändig teknisk kunskap (till exempel den nya digitala tekniken i etermedierna).

Journalistförbundet bidrar till frilansars utbildning genom stipendier, till FOJO, Pressinstitutet eller enligt personlig studieplan (de senare söks i konkurrens med andra journalister). Journalistförbundet verkar också för utbildnings-samarbete med mediebranschens arbetsgivarorganisationer i form av gemensamma utbildningsråd och för lokalt utbildningssamarbete mellan företag och arbetsplatsklubbar. Servicebolaget ordnar kontinuerligt kurser i bl a säljteknik, bokföring, digitalfoto och webbdesign.

På lokal nivå kan arbetsplatsklubbarna driva kravet att frilansmedarbetare ska omfattas av lokala utvecklingsplaner och få delta i den utbildning som genomförs. Frilansar som tecknar överenskommelser om stadigvarande samarbete med en uppdragsgivare, bör i det sammanhanget ställa krav på kompetensutveckling inom ramen för uppdraget. Journalistklubben på företaget bör stödja detta. Arvodena för frilansuppdrag måste ligga på en nivå som möjliggör för uppdragstagaren att själv eller via sitt företag bekosta utbildning/utveckling.

På central nivå bör förbundet verka för att arbetsgivarorganisationerna också tar del i ansvaret att säkerställa frilansarnas möjligheter till vidareutbildning och journalistisk utveckling.

Trygghetsfrågor

Frilansar är ofta omedvetna om sitt dåliga försäkringsskydd. De dryga 30 procent de själva betalar in i sociala avgifter täcker endast sjukpenning och statlig pension. Risken för inkomstbortfall vid sjukdom gör att den frilans som blir sjuk lever farligt. Han/hon kan då frestas att ändå arbeta, vilket ökar risken för utbrändhet och andra mer varaktiga hälsoproblem. Frilansar har svårt att finna den nödvändiga tiden för rehabilitering.

Ersättningen för att kompensera detta måste räknas in i priset för ett arbete. Kunskapen om det bristande skyddet och vilka möjligheter till lösningar som finns måste ökas. Det gäller inte minst pensioner. Servicebolaget har utvecklat ett försäkringspaket.

Frilansen har liksom andra företagare rätt till A-kassa men måste låta sin firma vila helt och hållet under den tid som frilansen "stämplar". Detta kan bara göras under en period. Behöver frilansen åter "stämpla" måste firman läggas ner. Det är viktigt att både A- och F-skatteinkomster räknas in när arbetslöshetsersättningen ska räknas ut.

Rekrytering

En del frilansjournalister väljer att inte söka medlemskap i förbundet. Orsaken kan vara att de inte bedömer att kostnaden uppvägs av nyttan av att vara med. Oklara föreställningar om vem som får bli medlem och huruvida facket verkligen hjälper egna företagare är andra orsaker.

Det är viktigt att förbundet, frilansdistriktet och frilansklubbarna aktivt söker upp presumtiva medlemmar och argumenterar för medlemskapet. Journalistförbundet måste också synas i samhällsdebatten i frågor som berör frilansar, t ex upphovsrätt och förändringar på arbetsmarknaden. Kvalificerade journalist- och medieutbildningar bör bearbetas särskilt genom besök, trycksaker och webbinformation.

Annan medlemsnytta

Servicebolaget ger frilansarna stöd, råd och information i deras roll som egenföretagare. Avgiften är avdragsgill, vilket gör att den sammanlagda avgiften till förbundet inte är högre än vad den skulle ha varit utan servicebolag - samtidigt som förbundets företagservice blir bättre.

Frilansar och anställda ensamarbetande kan inte på samma sätt som andra anställda vända sig till en arbetsplatsklubb och den vägen få svar på sina frågor och hjälp med sina problem. Därför blir bemötandet, informationen från och kontakten med förbundets kansli och förtroendevalda extra viktigt för den gruppen.

Förbundet borde synas mer i frilansarnas vardag. Ett sätt att möta detta är att skapa nya mötesplatser - på nätet eller i verkligheten.

Genom e-postlistor och Internet kan Journalistförbundet snabbt nå ut med information och på så sätt stärka samhörigheten med andra delar av förbundet. Nyblivna frilansar har genom Frilans Riks och de största frilansklubbarna möjlighet att få mentorer för att därigenom få en bättre start och trygghet.

Strategiska utgångspunkter

- Frilansjournalist är den som har vilja, förmåga och tillräcklig yrkeskunskap att arbeta som självständig uppdragstagare.
- Möjligheten till inkomst av journalistiskt arbete ska vara densamma för frilansar och anställda.
- Journalistförbundet ska organisera alla frilansar som uppfyller medlemsvillkoren.
- Försämrade förhållanden för anställda är ett hot också mot frilansar.
- Försämrade villkor för frilansar är ett hot också mot anställda.
- Ett starkt Journalistförbund förutsätter samarbete mellan förbundets olika grupper. Ansvaret vilar på förbundet i samarbete med distrikt och klubbar och medlemmar.
- Frilansarnas arvoden ska inbegripa kostnader för trygghet i form av extra pension (så som för anställda), företagsförsäkringar och sjukförsäkringar som täcker ofrivilliga avbrott/uppehåll i yrkesverksamheten.
- Frilansar har rätt till konfliktersättning vid av förbundet beslutad konflikt eller vid motsvarande åtgärder.
- Frilansar ska ha förutsättningar att utveckla sin kompetens som andra journalister.

Åtgärdslista

- Uppmana arbetsplatsklubbarna och frilansarna att utse kontaktpersoner.
- Utveckla samarbetet och samhörigheten mellan gruppen

perna på förbundets grundläggande kurser.

- Utvärdera pilotprojektet, där förbundet, DN-klubben och Frilans Riks har samverkat för att få acceptans för frilansrekommendationen och för andra villkor t ex att frilansavtalen ska följas.
- Stöd bildandet av nätverk och möjligheter att genom dem hävda upphovsrätt och arvodesfrågor.
- Fortsätt utveckla lösningar på trygghetsfrågorna (försäkringar) och förbättra informationen/rådgivningen på området.
- Uppmana medlemmar att vara med i a-kassa.
- Verka för att frilansar med A- och F-skatt kan tillgodogöra sig en A-kasseersättning baserad på den samlade inkomsten.
- Fortsätt utveckla lokala arbetsplatsnätverk mellan frilansar och anställda.
- Fortsätt öka kunskapen om förhållandena för frilansar resp anställda i information som distribueras till alla medlemmar.
- Arbeta för att frilansar är representerade på alla nivåer i förbundet.
- Ordna utbildning för inköpare av frilansmaterial i frilansars villkor och prissättning.